

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 13. března 2025 ve věci č. 56712/21 – *F. S. M. proti Španělsku*

Senát páté sekce Soudu jednomyslně rozhodl, že nedošlo k porušení čl. 6 odst. 1 a 3 Úmluvy v souvislosti s tím, že v trestním řízení soudy z vlastní iniciativy neposkytly obviněnému – staršímu muži s omezenými kognitivními schopnostmi – procesní úpravy za účelem zajištění jeho účinné účasti na řízení, když stěžovatel byl v celém řízení právně zastoupen a on ani jeho advokát o procesní úpravy nepožádali.

I. Skutkové okolnosti

V roce 2013 bylo proti stěžovateli, kterému bylo tehdy 65 let, zahájeno trestní stíhání za daňové podvody, kterých se měl dopustit v roce 2008 jako správce dvou společností. V roce 2016 byl stěžovatel civilním soudem částečně zbaven svéprávnosti z důvodu omezených kognitivních schopností, a to s odkazem na znalecký posudek, který u něj konstatoval ADHD a psychotickou poruchu. V říjnu 2017 soud v trestním řízení proti stěžovateli nařídil vyhotovení dalšího znaleckého posudku; ten shledal, že stěžovatelovy duševní problémy nejsou natolik závažné, aby mu znemožnily chápat účel trestního řízení a jeho důsledky.

V lednu 2018 právní zástupkyně stěžovatele požádala o zastavení řízení s argumentem, že stěžovatel vzhledem ke svému kognitivnímu postižení není schopen řádně se řízení účastnit. V reakci na to soud nařídil další znalecký posudek. Ten byl vydán v květnu 2018 a konstatoval, že stěžovatelův stav není překážkou toho, aby se účastnil řízení, pakliže v něm budou přijaty procesní úpravy, jako např. podpora ze strany jiné osoby. Následně stěžovatelova právní zástupkyně předložila zprávu od soukromého psychiatra, dle níž v důsledku značného úbytku mentálních schopností stěžovatel nebyl způsobilý náležitě se hájit. V červenci 2018 soud zamítl žádost o zastavení trestního řízení, když s odkazem na dva znalecké posudky vyžádané v trestním řízení dospěl k závěru, že stěžovatel je schopen účastnit se řízení a porozumět jeho smyslu a účelu.

Stěžovatel si zvolil nového právního zástupce. Ten na hlavním líčení v lednu 2019 znovu požádal o zastavení řízení, což soud opět zamítl. Stěžovatel pak využil svého práva nevypovídat a v závěrečné řeči pouze uvedl, že o činech, za které je stíhán, nic neví a na otázky není schopen odpovídat. V únoru 2019 byl stěžovatel shledán vinným z daňových podvodů a odsouzen k odnětí svobody a peněžitému trestu. Odsouzení bylo založeno zejména na výpovědi spoluobviněného a dalších svědků, dvou znaleckých posudcích z oblasti daňového práva a několika dokumentech, jejichž pravost obhajoba nezpochybnila. Opravné prostředky stěžovatele proti tomuto rozsudku nebyly úspěšné.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 6 ÚMLUVY

Stěžovatel na poli čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) Úmluvy namítal, že nebyl schopen řádně se hájit v důsledku omezení kognitivních funkcí, které mu znemožnilo porozumět řízení a řádně komunikovat se svým právním zástupcem. Soud se jeho námitkami zabýval z hlediska obou zmíněných ustanovení Úmluvy společně.

a) Obecné zásady

Soud připomněl, že článek 6 Úmluvy jako celek zaručuje obviněnému právo účinně se účastnit trestního řízení. To v obecné rovině zahrnuje nejen právo být přítomen, ale také právo slyšet a sledovat, co je v rámci jednání řečeno (*G. proti Francii*, č. 27244/09, rozsudek ze dne 23. února 2012, § 52). Pokud se jedná o osobu, která z důvodu svého mentálního postižení není plně způsobilá účastnit se řízení, mohou být k ochraně jejich zájmů potřeba zvláštní procesní záruky (*Vaudelle proti Francii*, č. 35683/97,

rozsudek ze dne 30. ledna 2001, § 60). Vzhledem k sofistikovanosti moderních právních systémů nicméně dochází k tomu, že ani mnohé dospělé osoby běžné inteligence nejsou schopné zcela porozumět všem spletitostem a slovním výměnám odehrávajícím se v soudní síni; z tohoto důvodu Úmluva v čl. 6 odst. 3 písm. d) zdůrazňuje význam práva na právní pomoc (*S. C. proti Spojenému království*, č. 60958/00, rozsudek ze dne 15. června 2004, § 29). I tak ale z práva na „účinnou účast“ plyne požadavek, aby obviněný aspoň v hrubých rysech chápal povahu řízení a to, co je pro něj v sázce, včetně výše případného trestu. Znamená to, že obviněný by měl být schopen – v případě potřeby s asistencí např. tlumočníka, advokáta, sociálního pracovníka nebo přítele – chápat hlavní význam toho, co zazní na jednání, a dále také sledovat, co říkají svědci obžaloby. Pokud je právně zastoupen, měl by být s to vysvětlit svým právníkům svoji verzi událostí, upozornit na tvrzení, s nimiž nesouhlasí, a poukázat na skutečnosti, které chce využít na svoji obhajobu (tamtéž). Podle okolností může být stát povinen přijmout pozitivní opatření, aby obviněnému byla umožněna účinná účast na řízení (*Liebreich proti Německu*, č. 30443/03, rozhodnutí ze dne 8. ledna 2008).

b) Použití těchto zásad na projednávanou věc

V projednávané věci je tedy potřeba zabývat se otázkou, zda byla stěžovateli umožněna účinná účast na řízení. Soud předně neshledal důvod odchýlit se od závěrů vnitrostátních soudů, založených na znaleckých posudcích, dle nichž duševní stav stěžovatele neodůvodňoval zastavení řízení. Zaměřil se proto na otázku, zda tento duševní stav vyžadoval přijetí jiných procesních úprav. Poukázal přitom na následující aspekty.

Zaprvé, stěžovatel byl na hlavním líčení zastoupen advokátem, kterého si sám zvolil, což je dle Soudu důležitý faktor při rozhodování o tom, zda byl způsobilý účinně se hájit (*a contrario Vaudelle proti Francii*, cit. výše).

Zadruhé, tento advokát nepožádal o jakékoliv zvláštní procesní úpravy, ale pouze o zastavení řízení. To lze na jednu stranu chápat jako strategii obhajoby zaměřenou na dosažení výsledku, který by byl pro stěžovatele výhodnější, zároveň si to ale vnitrostátní soudy mohly vykládat jako uznání toho, že procesní úpravy by stěžovateli nepomohly a za nezbytné je nepovažuje ani jeho vlastní advokát. Žádosti o zastavení řízení se přitom vnitrostátní soudy náležitě zabývaly, její zamítnutí založily na dvou znaleckých posudcích a dostatečně jej odůvodnily.

Zatřetí, stěžovatel i jeho právní zástupce byli přítomni na hlavním líčení a měli možnost požádat o procesní úpravy, avšak ani jeden z nich tak neučinil. Třebaže španělské právo v dané době žádné relevantní procesní úpravy nespécifikovalo, stěžovatel nepoukázal na žádné ustanovení, které by takové žádosti či opatření bránilo. Soud zdůraznil, že pokud se stěžovatel domníval, že potřebuje v řízení asistenci, bylo na něm a na jeho advokátovi, aby na tento faktor upozornil příslušné orgány (*mutatis mutandis Hasáliková proti Slovensku*, č. 39654/15, rozsudek ze dne 24. června 2021, § 68). Nebylo tvrzeno, že mentální schopnosti stěžovatele byly natolik omezené, že by mu bránily chápat jeho vlastní potíže. Navíc je v každém případě zjevné, že právní zástupce stěžovatele byl zcela schopen posoudit potřebu žádosti o procesní úpravy a upřesnit jejich povahu. Je pravdou, že vnitrostátní soudy se nezabývaly otázkou, zda je potřeba přijmout procesní úpravy, které zmiňuje znalecký posudek z května 2018. Dle Soudu ale potřebu těchto opatření mohl nejlépe vyhodnotit stěžovatel a jeho advokát, který s ním byl v přímém kontaktu. Pokud o ně výslovně nepožádali, dle Soudu nebylo za okolností projednávané věci povinností vnitrostátních soudů, aby daná opatření přijaly z vlastní iniciativy.

A nakonec *začtvrté*, stěžovatel nijak nedoložil – ani ve vnitrostátním řízení, ani v řízení před Soudem – že by absence procesních úprav měla jakýkoliv vliv na celkovou spravedlnost řízení. Jeho odsouzení nebylo založeno na jeho výpovědi, ale na jiných důkazech, a to především na dokumentech týkajících se finančních a technických aspektů předmětných daňových podvodů. Stěžovatel netvrdil, že by nepřijetí procesních úprav, jako např. asistence jiné osoby nebo možnost vypovídat přes video, jakkoli ovlivnilo jeho rozhodnutí využít práva nevypovídat, nebo že by mu to znemožnilo předložení důkazů na svoji obhajobu (*a contrario Hasáliková proti Slovensku*, cit. výše, § 45–48 a 66).

Ve světle uvedeného Soud dospěl k závěru, že postup vnitrostátních orgánů v projednávané věci nelze hodnotit jako nedostatečný; tyto orgány zajistily, aby stěžovatel byl v každém stádiu řízení právně zastoupen, vyžádaly si dva znalecké posudky za účelem posouzení, zda stěžovatel chápe smysl a účel trestního řízení, a umožnily mu realizovat jeho právo nevypovídat, aniž by z toho pro něj vyvodily negativní důsledky. K porušení čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) Úmluvy proto nedošlo.

III. Oddělené stanovisko

Soudkyně Elósegui, k níž se připojila soudkyně Mourou-Vikström, ve svém souhlasném stanovisku poukázala na to, že ve španělském právu i po nedávných reformách stále existují mezery, co se týče možnosti přijmout procesní úpravy v trestním řízení, kde obviněný z důvodu mentálního postižení potřebuje asistenci další osoby či jinou pomoc, aby byl schopen náležitě se hájit.